

The Analysis of Speech Act and its Transformation in Persian Mirajnamehs based on Borrowing Approach*

Vol. 16, No. 4, Tome 88
pp. 213-212
September & October
2025

Ebrahim Khodayar¹ & Samira Shafiee^{2*}

Abstract

Mirajnamehs are narrative poetry that refer specifically to the Ascension of the Prophet Muhammad (PBUH). The creators of these poetic texts have composed their works by imitating or slightly changing the prior ones. Following the approach of Searle's speech act and Genet's hypertextuality, the analytical – descriptive method, and library research tools, this study explores the structural and linguistic interplay of Mirajnamehs. It was hypothesized that the poetic texts were hypertextually connected and the contemporary narrators consciously followed the prior narrators in composing their poems. Examining 26 similar sequences indicated that not only the works of Sanai and Khaqani with 17 subordinate poets were hypotexts of other texts, but also Sanai, Qawwami, Akhsikati and Molana were not subordinate to other poets. Moreover, it clarified that contemporary poets had a greater tendency for the change rather than the imitation. In addition, it revealed that the quantitative generative transformation of the aesthetic expansion type as well as the applied transformation of the qualitative internal type had a higher frequency. Furthermore, it showed that the most diverse speech acts were those of Helali and the most frequent ones belonged to Khajoo. All things considered, detailing, adding figures of speech and act episodes and actors, description, educational and moral discussions, creating a contrast between two concepts or characters, creating dialogues and using auxiliary characters were the reasons for the high frequency of speech acts in similar sequences.

Keywords: Narrative; Mirajnamehs; borrowing; speech act; hypertextuality.

Received: August 26, 2023
Received in revised form: December 26, 2023
Accepted: January 8, 2024

¹ Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran, <https://orcid.org/0000-0001-5922-7363>

² Corresponding author, Postdoctoral researcher of Persian language and literature, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran, <https://orcid.org/0000-0001-9736-1117>
Email: Shafiee.mjs@gmail.com

* This work is based upon research funded by Iran National Science Foundation (INSF) under project No 99019811.

1. Introduction

The idea of ascension has been in the human's mind since the beginning of his creation. After the emergence of religions, it was accepted as a common belief among the followers of all religions that human came from the sky and returns to the sky. Among Muslims, Miraj only refers to the ascension of the Prophet (PBUH). During the history of Islam, based on the prophet's Miraj, there have been travelogues called Merajnameh.

Research Question(s)

The study aims to answer the following research questions:

1. How are the Merajnamehs linked to each other?
2. To what work each Merajnameh owes its narrative and linguistic structure , and in this regard, what transformations, sequences and similar or different statements have been used by each of them ?

2. Literature Review

Despite the vastness of the topic of Miraj in the works of Persian poetry, no background has been found in the subject area of this article. The present article is considered to be innovative because it is the pioneer in analyzing and classifying a group of classical Persian texts (poetical Merajnamehs) from the perspective of new theories

3. Methodology

Text relationships are divided into five categories from the perspective of Genet's transtextuality: intertextuality, paratextuality, metatextuality, architextuality, and hypertextuality. Hypertextuality is an approach that deals with the link between two texts and the extent to which one is derived from the other in terms of inspiration. Texts' derivation is divided into two general

categories : imitation and adaptation.

Changing texts to create new works is called transformation. The concept of transformation in this type of relationship is the changes that occur in the hypertext compared to the hypotext. Transformation is divided into two types: quantitative and pragmatic. Quantitative transformation is the change in the volume of the hypotext (expansion or reduction) (Genette, 1997, p.309). The reduction of the text is done in three ways: Excision. In this method, a part of the content of the hypertext is surgically removed. Cancision: The author removes a part of the text in a manner similar to carving a sculpture for aesthetic and stylistic purposes. Summary: In this method, two methods of excision and carving are used simultaneously. The expansion of the text is also done in three ways: extension, expansion and augmentation (Genette, 1997, pp. 229-262).

The pragmatic transformation includes changes in many of the main themes of the story, and it itself is divided into motivational transformation, qualitative transformation and value transformation. The proposed motivation in the hypotext may be mentioned in the hypertext without changing it. In another case, the motivation in the hypotext is removed. In the third mode, a motivation in the hypertext may take the place of the motivation in the hypotext (Genette, 1997, pp. 324-330). The value transformation is also divided into three categories. In the first mode, hypertext is revalued. In this way, the character of the story reforms the value system related to behaviors and motivations in a better way. In the second mode, the text becomes devalued when the hero of the story is degraded from her heroic greatness, or when a literary work mocks the previous work. The third mode is transvaluation in which the text adds value to what was worthless in the hypotext or devalues something valuable (Genette, 1997, pp. 343-354). In the intermodalization transformation, a variation occurs in the internal function, the method of narration and presentation without changing the genre. But in the intramodalization transformation, narration may turn into drama and drama into narration (Genette, 1997, p. 227).

John Searle classified the speech acts along with their codes as follows: 1. Assertive/Representative: To express an event or report a process; 2. Directive: To express a request, issue an order, express a suggestion or raise a question; 3. Expressive : To express people's feelings and mentality towards events; 4. Commissive: to express the speaker's commitment to practical realization in the future; 5. Declaration : To name the notification, event.

4. Results

Examining 26 similar sequences indicated that not only the works of Sanai and Khaqani with 17 subordinate poets were hypotexts of other texts, but also Sanai, Qawwami, Akhsikati and Molana were not subordinate to other poets; moreover, it clarified that contemporary poets had a greater tendency for the change rather than the imitation. In addition, it revealed that the quantitative generative transformation of the aesthetic expansion type as well as the applied transformation of the qualitative internal type had a higher frequency. Furthermore, it showed that the most diverse speech acts were those of Helali and the most frequent ones belonged to Khajoo. All things considered, detailing, adding figures of speech and act episodes and actors, description, educational and moral discussions, creating a contrast between two concepts or characters, creating dialogues and using auxiliary characters were the reasons for the high frequency of speech acts in similar sequences.

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۵، ش ۶ (پیاپی ۸۱)، مهر و آبان ۱۴۰۴، صص ۲۱۳-۲۴۲

مقاله پژوهشی

<https://lrr.modares.ac.ir/article-14-70901-fa.html>

تحلیل کنش گفتار و گشتارهای آن در معراج‌نامه‌های فارسی با رویکرد اقتباسی

ابراهیم خدایار^۱، سمیرا شفیعی^{۲*}

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. پژوهشگر پسادکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۶/۴

چکیده

معراج‌نامه‌ها متونی روایی هستند که به‌طور اخص به سیر ملکوتی پیامبر (ص) اطلاق می‌شوند. پدیدآورندگان این متون، آثارشان را با تقلید یا اندکی تغییر از متون متقدم سروده‌اند. در این مقاله، با رویکرد کنش گفتار سرل و بیش‌متنیت ژنت، و روش تحلیلی-توصیفی، به بررسی تأثیر و تأثر ساختاری و زبانی معراج‌نامه‌ها می‌پردازیم. فرض بر این است که ارتباط این متون، بیش‌متنی است و راویان متأخر به صورت آگاهانه در سرودن اشعارشان به راویان متقدم نظر داشته‌اند. با بررسی ۲۶ پی‌رفت مشابه به این نتیجه رسیدیم که آثار سنایی و خاقانی با ۱۷ شاعر تابع، پیش‌متن سایر متون بوده و سنایی، قوامی، اخسیکتی و مولانا تابع دیگر شاعران نبوده‌اند. تغییر نسبت به تقلید در شاعران متأخر بیشتر بوده، گشتار کمی افزایش از نوع گسترش زیبایی‌شناختی و گشتار کاربردی از نوع کیفی درونی بسامد بالاتری داشته است. متنوع‌ترین کنش‌های گفتاری از آن هلالی و پرسامدترین مربوط به خواجه است. دلایل بسامد بالای کنش‌های گفتاری در پی‌رفت‌های مشابه عبارت‌اند از: بیان جزئیات، افزودن آرایه و اپیزود کنشی و کنشگران، توصیف، طرح مباحث تعلیمی و اخلاقی، ایجاد تقابل بین دو مفهوم یا شخصیت، گفت‌وگوسازی و استفاده از شخصیت‌های کمکی.

واژه‌های کلیدی: روایت، معراج‌نامه‌ها، اقتباس، کنش گفتار، بیش‌متنیت.

E-mail: Shafice.mjs@gmail.com

* نویسنده مسئول مقاله:

این اثر تحت حمایت مادی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) برگرفته شده از طرح شماره «۹۹۰۱۹۸۱۱» انجام شده است.

۱. مقدمه

یکی از مسائل قابل تأمل ادب‌پژوهان، هنرمندان و اندیشمندان مسلمان، معراج پیامبر (ص) است. براساس معراج نبی در طول تاریخ، سفرنامه‌هایی پدید آمده است به نام معراج‌نامه^۱. این سفرنامه‌ها به شکل‌های گوناگون و با بار محتوایی متفاوت در ادبیات منظوم و منثور فارسی و عربی بروز یافته و نشان می‌دهند پیامبر (ص) به عالم معنوی^۲ رفته و تجاربی کسب کرده‌اند.

در بررسی اقتباس در معراج‌نامه‌ها، به این سؤالات پاسخ داده خواهد شد:

- ارتباط معراج‌نامه‌ها با هم چگونه است؟

- هر معراج‌نامه ساختار روایی و زبانی خود را مدیون چه اثری است و در این راستا، هرکدام از چه

گشتارها، پی‌رفت‌ها و گزاره‌های مشابه یا متفاوت بهره برده‌اند؟

فرضیه پژوهش این است که ارتباط میان این معراج‌نامه‌ها بیش‌متنی است و روایان متون متأخر به‌طور آگاهانه از طرح کلی ساختار متون قدیم متأثرند. در این پژوهش، از نظریه^۳ بیش‌متنیت ژنت^۴ و کنش گفتار سرل^۵ به‌شیوه^۶ توصیفی - تحلیلی بهره برده‌ایم. ابتدا جزئی‌ترین اجزای معراج‌نامه‌ها (پی‌رفت‌ها و گزاره‌ها) را استخراج کردیم؛ سپس هرکدام از گزاره‌ها را براساس دیدگاه سرل، در پنج گروه با علائم اختصاری به‌تصویر کشیدیم. در ادامه، انواع گشتارهای هر پی‌رفت در آثار مربوط، براساس دیدگاه بیش‌متنیت ژنت، مورد کاوش قرار گرفت.

در بررسی برای یافتن معراج‌نامه‌ها، از بین تمامی نمونه‌ها، بنا به مؤلفه‌هایی همچون منظوم بودن، به زبان فارسی بودن، در دسترس بودن و محوریت معراج پیامبر (ص)، آثار^۷ تمامی شعرای سده^۸ پنجم تا دهم مورد بررسی قرار گرفت. از بین حدود ۲۰۰ شاعر این قرون، برمبنای شاخصه‌های ذکرشده، مجموعاً ۵۰ شاعر انتخاب شد. در بین این ۵۰ شاعر، بعضی تنها یک اثر داشتند و همان یک اثر، ملاک ما برای بررسی قرار گرفت، بعضی نیز بیش از یک اثر داشتند. از بین آثار متعدد چنین شاعرانی، اثری انتخاب شد که جامعیت یا اهمیت بیشتری نسبت به سایر آثار آن شاعر داشت، یا بر روی آثار بعد از خود، تأثیرگذار بوده یا نسبت به سایر آثار منتسب به آن شاعر، در دسترس‌تر بوده است. بعضی شاعران در آثارشان معراج‌نامه^۹ مستقل داشتند و بعضی به واقعه^{۱۰} معراج در ضمن اشعار مدحیه اشاره کرده بودند. در جمع‌آوری نمونه‌ها، به هر دوی این موارد توجه شده است؛ بر این اساس، مجموعاً ۹۴۱ بیت از شاعران برگزیده در این طرح به‌دست آمد.^{۱۱}

۲. پیشینه تحقیق

با وجود گستردگی مبحث معراج در آثار منظوم فارسی، در حوزه موضوع مورد بررسی این مقاله، پیشینه‌ای به دست نیامد، اما در بعضی آثار، روایت، ساختار و زبان این متون مورد بررسی قرار گفته است.^۵ مقاله حاضر از این جهت که برای نخستین بار به تحلیل و طبقه‌بندی دسته‌ای از متون کلاسیک فارسی (معراج‌نامه‌های منظوم) از منظر دیدگاه‌ها و نظریه‌های جدید پرداخته، نوآورانه قلمداد می‌شود.

۳. چارچوب نظری

در دو حوزه بیش‌متنیت ژنت و کنش گفتار سرل، مباحث نظری این مقاله را پی می‌گیریم.

۳-۱. بیش‌متنیت ژنت

روابط متون از منظر ترامتنیت^۶ ژنت (۱۹۳۰-۲۰۱۸) به پنج دسته تقسیم می‌شود: بینامتنیت^۷، پیرامتنیت^۸، فرامتنیت^۹، سرمتنیت^{۱۰} و بیش‌متنیت. این تقسیم‌بندی دلیلی واضح است بر اینکه «ادبیات بازنویسی و گرده‌برداری آن چیزی است که پیش از این نوشته شده است» (Allen, 2001, p. Introduction). بیش‌متنیت رویکردی است که به ارتباط متون و میزان برگرفتنی یکی از دیگری در الهام‌بخشی می‌پردازد. این برگرفتنی یا اقتباس به «محل‌سازی»^{۱۲} متون کمک می‌کند (مرادی‌مقدم و قنسولی، ۱۳۹۰، ص. ۲۱۷). برگرفتنی متون به دو دسته کلی تقسیم می‌شود: تقلیدی (همان‌گونگی) و تغییری (تراگونگی). به بیان دیگر، بیش‌متنیت یا براساس رابطه همان‌گونگی بیش‌متن^{۱۳} از پیش‌متن^{۱۴} استوار است یا برمبنای رابطه تراگونگی. نه همان‌گونگی مطلق و نه تراگونگی مطلق هیچ‌یک وجود ندارد. دگرگونی متون برای آفرینش اثر جدید، گشتار^{۱۵} نامیده می‌شود. مفهوم گشتار در این نوع رابطه، تغییراتی است که در متن بیش‌متن نسبت به متن پیش‌متن روی می‌دهد. گشتار به دو نوع کمی^{۱۶} و کاربردی^{۱۷} تقسیم می‌شود. اثر می‌تواند در درون خود هم‌زمان چند مورد از این گشتارها را داشته باشد. تغییر در حجم پیش‌متن (گسترش یا کاهش) گشتار کمی است (Genette, 1997, p. 309). کاهش متن به سه شیوه صورت می‌گیرد: ۱. برش^{۱۸}: در این صورت، بخشی از مضمون بیش‌متن به شیوه جراحی حذف می‌شود. ۲. تراش^{۱۹}: نویسنده بخشی از متن را به شیوه‌ای شبیه تراش یک مجسمه برای مقاصد

زیبایی‌شناختی و سبکی حذف می‌کند. ۳. تلخیص^{۲۰}: در این روش، دو شیوهٔ برش و تراش هم‌زمان به‌کار گرفته می‌شود. افزایش متن نیز به سه شیوهٔ انبساط^{۲۱}، گسترش^{۲۲} و فزون‌سازی^{۲۳} صورت می‌گیرد (Genette, 1997, pp. 229-262). در این سه شیوه نیز، به‌ترتیب با افزودگی سبکی، زیبایی‌شناختی و تلفیق این دو روبه‌رویم.

گشتار کاربردی شامل تغییر در بسیاری از مضامین اصلی داستان است و خود به گشتار ارزش^{۲۴}، انگیزه^{۲۵} و کیفی^{۲۶} تقسیم می‌شود. ممکن است انگیزهٔ پیشنهادی در پیش‌متن بدون تغییر در پیش‌متن ذکر شود. در حالت دیگر، انگیزهٔ موجود در پیش‌متن حذف می‌شود. در حالت سوم، ممکن است انگیزه‌ای در پیش‌متن جای انگیزهٔ موجود در پیش‌متن را بگیرد (Genette, 1997, pp. 324-330). گشتار ارزش نیز به سه دسته تقسیم می‌شود: در حالت نخست، پیش‌متن دچار ارزش‌گذاری مکرر^{۲۷} می‌شود؛ بدین صورت که شخصیت داستان به اصلاح نظام ارزشی مربوط به رفتارها و انگیزه‌ها به‌صورتی بهتر می‌پردازد. در حالت دوم، پیش‌متن دچار ارزش‌کاهی^{۲۸} می‌شود که قهرمان داستان از بزرگی قهرمانانه‌اش تنزل می‌یابد و به شالودهٔ بشری عوامانه منسوب می‌شود و یا اینکه یک اثر ادبی اثر پیش از خود را به‌سخره می‌گیرد. حالت سوم، دگرارزشی^{۲۹} است که طی آن، پیش‌متن به آنچه در پیش‌متن بی‌ارزش بوده، ارزش می‌دهد و یا چیزی ارزشمند را بی‌ارزش می‌کند (Genette, 1997, pp. 343-354). گشتار کیفی دگرگونی در شیوهٔ نمایش پیش‌متن است که خود به دو نوع کیفی درونی^{۳۰} و بیناکیفیتی^{۳۱} تقسیم می‌شود: در گشتار کیفی درونی، دگرگونی در کارکرد درونی، شیوهٔ روایتگری و نمایش بدون تغییر در ژانر است، اما در گشتار بیناکیفیتی ممکن است روایت^{۳۲} به نمایش^{۳۳} و نمایش به روایت تبدیل شود (Genette, 1997, p. 227).

۲-۳. کنش گفتار سرل

نظریهٔ کنش گفتار یکی از مباحث مهم تحلیل گفتمان در حوزهٔ زبان‌شناسی است که به نقش‌های فعل و جمله در فرایند گفتمان می‌پردازد. آستین^{۳۴} این نظریه را مطرح کرد و پس از او، سرل (تولد ۱۹۳۲م) طبقه‌بندی پنج‌گانه‌ای از آن را ارائه داد. آستین سه سطح متفاوت افعال انسانی در حین سخن گفتن را کنش بیانی^{۳۵} (اظهار عبارتی بی‌معنا و مصداق)، منظوری^{۳۶} (مقصود داشتن گوینده از اظهاراتش) و تأثیری^{۳۷} (تأثیر کلام معنادار در شنونده) دانست (پایا، ۱۳۸۳، ص. ۴۴۰). نظریهٔ آستین ایراداتی داشت؛ بنابراین پس از وی تقسیم‌بندی‌های دیگری در این نظریه صورت گرفت که مهم‌ترین آن‌ها نظریهٔ سرل بود.

از منظر سرل، هنگام بیان گفته‌ای چهار کنش هم‌زمان صورت می‌گیرد که عبارت‌اند از: کنش گفتن، کنش گزاره‌ای، کنش منظوری و کنش تأثیری (Green & LeBihan, 1991, p. 29). به عقیده وی، گفته‌ها علاوه بر دلالتگری قادرند کارهای گوناگونی نیز انجام دهند؛ برای مثال «ابفاگری»^{۲۸} نظیر «من تو را محکوم به اعدام می‌کنم»، در عمل نیز نتایجی را ایجاد می‌کند (چاوشیان، ۱۳۸۷: صص. ۸۷-۱۲۵). بدین منظور، سرل کنش‌های مختلف گفتار را به‌همراه رمزگان‌هایشان به شرح زیر دسته‌بندی کرد:

۱. کنش‌های تصریحی یا اظهاری^{۲۹}: برای بیان واقعه یا گزارش از یک فرایند که آن را R می‌نامیم.
 ۲. کنش‌های ترغیبی^{۳۰}: برای بیان تقاضا، صدور دستور، بیان پیشنهاد یا طرح پرسش که آن را با D نشان می‌دهیم.

۳. کنش‌های عاطفی^{۳۱}: برای بیان احساسات و ذهنیت افراد نسبت به وقایع که این کنش را با E مشخص می‌کنیم.

۴. کنش‌های تعهدی^{۳۲}: برای بیان تعهد گوینده به تحقق عملی در آینده که برای این کنش، C را در نظر می‌گیریم.

۵. کنش‌های اعلانی^{۳۳}: برای نام‌گذاری واقعه و اعلان رخداد که برای آن A را به‌کار می‌گیریم (Searl & Simpson, 1969, pp. 57-61).

ورشورن^{۳۴} معتقد است که پنج‌گانه سرل مؤثرترین طبقه‌بندی ارائه‌شده در حوزه کنش‌های گفتار است؛ زیرا طبقات به‌هیچ‌وجه انحصاری نیستند؛ به‌گونه‌ای که یک پاره‌گفتار می‌تواند انواع مختلفی از کنش را دربرداشته باشد (Verschuere, 2003, p. 24).

۴. بحث و بررسی بیش‌متنیت در معراج‌نامه‌ها

ابتدا انواع، بسامد و درصد کاربرد گزاره‌ها را در این آثار بررسی می‌کنیم:

جدول ۱. انواع، بسامد و درصد کاربرد گزاره‌ها در معراج‌نامه‌ها

Table 1. Types, frequency and percentage of the use of propositions in Me'raj-namehs

گزاره‌ها	معراج‌نامه‌ها	بسامد	درصد
R	تمامی معراج‌نامه‌ها	۱۵۸۶	۹۲.۹۶
D	حدیقه سنایی، دیوان بیلقانی، دیوان خاقانی، مخزن‌الأسرار نظامی، دیوان کمال اصفهانی،	۷۵	۴.۳۹

گزاره‌ها	معراج‌نامه‌ها	بسامد	درصد
	دیوان سگزی، مثنوی مولوی، مؤنس‌الأحرار بدرج‌الجرمی، بوستان سعدی، دیوان فرغانی، دیوان اوحدی، خمسه خواجه، مهر و مشتری عصا، دیوان حافظ، مؤنس‌العشاق عربشاه، دیوان خجندی، دیوان شاه نعمت‌الله، دیوان خوسفی، کلیات شاه داعی، لیلی و مجنون مکتبی، دیوان هلالی، کلیات اهلی		
E	دیوان خاقانی، مخزن‌الأسرار نظامی، دیوان سگزی، مثنوی مولوی، مطلع‌الأنوار امیرخسرو دهلوی، دیوان اوحدی، خمسه خواجه، فتوح‌السلاطین عصامی، مهر و مشتری عصا، مؤنس‌العشاق عربشاه، دیوان خوسفی، لیلی و مجنون مکتبی، دیوان هلالی	۴۳	۲۰۵۲
C	دیوان خاقانی، دیوان هلالی	۲	۰۰۱۱
A	-	-	-
مجموع			۱۷۰۶

براساس جدول بالا، بیشترین بسامد کاربرد گزاره‌ها مربوط به گزاره‌های تصریحی و اظهاری است و در مراتب بعد به ترتیب، گزاره‌های ترغیبی، عاطفی و تعهدی. بی‌شک از عواملی که باعث کاربرد بیش از حد گزاره‌های تصریحی شده، اعتقاد راسخ سراینندگان این دسته آثار به واقعه معراج نبی است؛ نیز شعرا در این آثار به دنبال بیان مضمونی هستند که باید بر آن تأکید کنند و به واسطه آن مضمون، بر مخاطب تأثیر بگذارند؛ پس باید با قاطعیت از منظور اصلی خود دفاع کنند. گزاره‌های ترغیبی که بیشتر به شکل بیان دستور و تقاضا، و طرح پرسش ارائه می‌شوند، هم پیش‌برنده روایت هستند و هم سراینندگان با طرح سؤالاتی که حاکی از استفهام انکاری است مخاطب را در راستای پذیرش چنین درون‌مایه‌ای قرار می‌دهند. گزاره‌های عاطفی، به بیان احساسات شخصیت‌های ماجرا پرداخته‌اند؛ احساساتی مانند ترس، حیرت، امید، ناتوانی، شور و اشتیاق، ترغیب، بی‌خوابی، ناراحتی، شرمساری، مستی و ناشکیبایی.

در این آثار، تعداد عناوین اختصاص یافته ماجرای معراج، ارتباطی به نوع گزاره‌های به‌کار رفته در آن‌ها ندارد؛ یعنی اگر شاعری مانند شاه داعی از سیزده عنوان برای بیان مقصود استفاده کرده، لزوماً از تمامی انواع گزاره‌ها برای بیان مقصود بهره نبرده است. بیشترین تعداد کنش‌ها از آن خواجه با بسامد ۱۸۶ است و کم‌ترین با بسامد ۱ مربوط به سیدحسن غزنوی، ادیب صابر و انوری.

در معراج‌نامه‌ها، تعداد ۲۶ پی‌رفت مشابه وجود دارد و ۱۸ پی‌رفت خلأقانه. سنایی و نظامی به ترتیب در حدیقه‌الحقیقه و مخزن‌الأسرار با ۵ بسامد و ۱۱۰۹۰ درصد از پی‌رفت‌های خلأقانه بیشتری نسبت به سایرین استفاده کرده‌اند. بعد از ایشان، خاقانی، خوسفی و ناصر بخارائی با ۴ بسامد و ۹۰۵۲ درصد؛

خواجو با ۳ بسامد و ۷.۱۴ درصد؛ بیلقانی، اسفراینی، مولوی، امیرخسرو دهلوی و اوحدی با دو بسامد و ۴.۷۶ درصد؛ و درنهایت، سگزی، حسن کاشی، عربشاه، ابن عماد، انوار، ساوجی و هلالی با یک بسامد و ۲.۳۸ درصد از پی‌رفت‌های خلاقانه بهره برده‌اند. در ادامه، به بررسی اقتباس در پی‌رفت‌های مشابه می‌پردازیم:

۱. برتری مقام پیامبر (ص) بر همه چیز و خوار بودن تمامی امور در برابر ایشان: خاقانی، شاه داعی و هلالی با گزاره‌های تصریحی و ترغیبی، و عصّار و خوسفی با گزاره‌های تصریحی و عاطفی متنوع عمل کرده‌اند. بسامد بالای کنش‌ها، به دلیل استفاده از توصیف، افزودن آرایه و تفصیل جزئیات، از آن خواجو است. جمال گفته: «نعلین تو عرش را کله‌دوز» (اصفهانی، ۱۳۲۰، صص. ۲-۱۰) و شاه داعی سروده: «عرش ز نعلین تو با فرّ و زیب» (شاه داعی، ۱۳۳۹، ج ۲/ ص. ۶۵). اینجا شاه داعی با گشتار کاهشی از نوع برش، قسمتی از پیش‌متن را حذف کرده و مفهوم اصلی را آورده است. اکثر شاعران با تقلید از جمال اصفهانی معتقدند نبی بر افلاک، پادشاهی کرده است.

۲. اشاره به نقش امور سماوی در معراج: امیرخسرو دهلوی، خواجو، عصامی، عربشاه و هلالی با کاربرد گزاره‌های تصریحی و عاطفی متنوع عمل کرده‌اند. عربشاه به دلیل توصیف جزئیات آسمانیان و استفاده از عناصر خیال بیشترین کنش‌های گفتاری را آورده است. دهلوی می‌گوید: نبی محتسب شده و اشاره مستقیمی به توبیخ زهره نکرده؛ حال آنکه پیش‌متن (شعر سنایی) به توبیخ زهره اشاره کرده؛ اینجا بیش‌متن دچار ارزش‌گذاری مجدد شده است. در بخشی دیگر، اگر اثر بیلقانی را پیش‌متن و اثر خواجو را بیش‌متن بدانیم، بیش‌متن دچار ارزش‌گذاری مجدد شده، به صورتی که خواجو معتقد است به قانون شرع، دف را از زهره گرفتند، اما بیلقانی گفته این بریبت در آتش انداخته شده. عربشاه و هلالی به مدّاح بودن تیر اشاره کرده‌اند. عربشاه گفته: «تیر از دگری ثنا همی گفت» (سهروردی، ۱۳۷۰، صص. ۴۸-۵۰) و هلالی سروده: «بدامان عطارد چون عطا ریخت/ ز کلکش گوهر مدح و ثنا ریخت» (هلالی، ۱۳۶۸، صص. ۲۸۰-۲۸۲). هلالی مفهوم عربشاه را با افزودن آرایه گسترش داده است. خواجو، عربشاه و خوسفی به مبحث غلامی زحل اشاره کرده‌اند. در این بین، عربشاه مبحث را با فضاسازی و افزودن آرایه گسترده است. خواجو درخصوص خورشید گفته: «شاه فلک پیش رخت گشته مات» (خواجو، ۱۳۷۰، صص. ۶-۷) و خوسفی نیز با تقلید از خواجو عیناً همین را گفته است. امیرخسرو درخصوص آراستگی افلاک گفته: «نُه تنق و هفت صنم خاستند / هفت و نُه خویش بیاراستند» (دهلوی، ۱۳۶۲، صص. ۱۹-۲۲) و خواجو با شیوه کاهش از نوع برش از شعر امیرخسرو سروده: «نُه حرم از چرخ بر آراسته» (خواجو، ۱۳۷۰، صص. ۶-۷).

۳. اشاره به براق: هلالی هم با کاربرد همزمان گزاره‌های تصریحی، ترغیبی و عاطفی متنوع عمل کرده و هم بسامد کنش‌های گفتاری به دلیل تفصیل جزئیات و اشاره به ناشکیبایی براق، در اثرش بیشتر است. مجیر سروده: «چشم ابلق شکل را از گرد خنگش توتیا» (بیلقانی، ۱۳۵۸، ص. ۷) و ساوجی گفته: «براق برق سیر آورد جبریل / که حوران را غبارش کرد تکحیل» (ساوجی، ۱۳۴۸، ص. ۶). اینجا اثر مجیر، پیش‌متن است و ساوجی به شیوه گسترش در آن تغییر ایجاد کرده است. ساوجی و مکتبی گفته‌اند که زمان وصال نبی، براق و جبرئیل بر در ماندند. مقصد در متن ساوجی، «خلوت» است و در متن مکتبی، «عرش». اینجا مکتبی با شیوه دگرارزشتی، «رایت افراشتن بر عرش» را ارزش قلمداد کرده است. سگری، امیرخسرو دهلوی، ساوجی و مکتبی به این که براق را جبرئیل آورده، اشاره کرده‌اند. اگر متن سگری به عنوان پیش‌متن باشد، باقی شاعران از وی تبعیت کرده‌اند. سگری معتقد است جبرئیل در این شب، غاشیه‌دار براق بوده. امیرخسرو با ارزش‌گذاری مجدد، معتقد است پیک بشارت از دور وارد شد و براقی شگفت‌انگیز را به نبی پیشکش کرد. ساوجی گفته: «براق برق سیر آورد جبریل» (ساوجی، ۱۳۴۸، ص. ۶). اینجا متن دچار کاهش از نوع برش شده است. مکتبی سروده: «جبریل رسید چون وشاقی / از نور بیست او براقی» (مکتبی، بی‌تا، صص. ۵-۷). شاعر هم به متن سگری قائل بوده و جبرئیل را چون وشاقی قلمداد کرده و هم به اینکه از نور، براقی ساخته است. در آثار نظامی، اسفراینی، امیرخسرو، عماد فقیه، عصّار، عربشاه، شاه داعی، مکتبی، هلالی و خیالی به برق سیر بودن براق اشاره شده؛ این نوعی تقلید از نظامی است.

۴. اشاره به ناتوانی جبرئیل از همراهی پیامبر (ص): مثنوی مولوی به دلیل کاربرد جملات سؤالی و بیان تقاضا، و جملات عاطفی در کنار جملات تصریحی متنوع‌تر عمل کرده و به دلیل طرح مباحث تعلیمی ضمن ماجرای معراج، دعوت از روایت‌شنو به اخلاق و نیز گفت‌وگوسازی، بیشترین تعداد کنش‌های گفتاری را نیز داشته است. مولانا و سعدی گفت‌وگویی میان نبی و جبرئیل ترتیب داده‌اند. سعدی مضمون این گفت‌وگو را به عینه از مولانا تقلید کرده است. درخصوص خریطه‌کش، جنبیه‌بر بودن و مرکب گرفتن جبرئیل، مجیر معتقد است که جبرئیل، فتراک مرکب نبی را گرفته و خاقانی گفته: جبرئیل خریطه‌کش و جنبیه‌بر ایشان بوده است. اینجا متن مجیر، پیش‌متن است، اما خاقانی توانسته با گشتار کاربردی کیفی از نوع درونی، شیوه روایتگری خاص خود را ارائه کند. این بیت را ابتدا کمال اصفهانی آورده و سپس بدرجاجرمی از او تقلید کرده است: «در مرکب جلال تو بازماند / روح‌القدس به منزل الّا له مقام» (کمال اصفهانی، ۱۳۴۸، صص. ۲-۷). مجیر سروده: «جبریل داده بدو از لودنوت خبر / احمد بدین سببش در راه کرده رها» (بیلقانی، ۱۳۵۸، صص. ۱۱-۱۳)؛ سپس کمال اصفهانی گفته: «محرّوم کرد روح قدس را ز

محرمی / چاوش لودنوت شب خلوت دنا» (کمال اصفهانی، ۱۳۴۸، صص. ۲-۷). اینجا نیز گشتار کابردی کیفی درونی داریم.

۵. زیرنشینی و متابعت انبیای مرسل از پیامبر (ص) و مقایسه ایشان با نبی: در این پی‌رفت، خواجو با آوردن گزاره‌های تصریحی، ترغیبی و عاطفی بیشترین تنوع را اعمال کرده و بسامد کنش‌های گفتاری‌اش نیز به دلیل تفصیل جزئیات و اشاره‌اش به جایگاه تعداد زیادی از پیامبران نسبت به نبی بیشتر است. این اندیشه را که پیامبر (ص) اگرچه بعد از همه انبیا مبعوث شد، اما پیشروی همه ایشان بود، اولین بار مجیر مطرح کرده و بعد از وی، افرادی چون نظامی، کمال اصفهانی، سگزی و هاتفی از آن تبعیت کرده‌اند. متن مجیر پیش‌متن است و سایرین مقلد وی هستند. اینکه پیامبر (ص) مقتدای سایر انبیاست در اشعار خاقانی، سگزی، عماد فقیه، عربشاه، ابن‌عماد، خوسفی، هاتفی و خیالی آورده شده است. اینجا پیش‌متن، اثر خاقانی است و سایرین از وی تقلید کرده‌اند.

۶. اشاره به جسمانی بودن معراج و دیدن خداوند با چشم سر: در این پی‌رفت، مخزن‌الأسرار هم با آوردن گزاره‌های تصریحی و عاطفی بیشترین تنوع گزاره‌ها را داشته و هم به دلیل تفصیل جزئیات، توصیف و افزودن آرایه بیشترین بسامد کنش‌های گفتاری را داشته است. اگر اثر مجیر را پیش‌متن دیدگاه جسمانی بودن معراج بدانیم، آثار بعد از وی، تونسته‌اند با گشتار افزایش، اثر خویش را گسترش دهند. مجیر گفته: پیامبر (ص) تنش را از این عرصه‌گاه بلا برداشت. خاقانی با تفصیل جزئیات سروده: پیامبر (ص) با چشم سر، خلوت‌سرای بی‌چون و چرا را دیده، نود هزار اشارت گفته و صد هزار اجابت شنیده است. وی این دیدن و شنیدن را دیدن و شنیدن جسمانی دانسته است. بعد از خاقانی، نظامی با توصیف، تفصیل جزئیات و اشارات شرعی، همین مبحث را گسترده است. امیرخسرو بعد از نظامی، جسمانی بودن معراج را گسترش داده، اما در اثر اوحدی، مبحث دچار کاهش شده است. وی گفته: روی خداوند را به چشم سر دیده است. در این مورد، اوحدی به شعر خاقانی نظر داشته و شعر را کاهش داده است.

۷. وصف روی، موی، نطق، خلق و خصال معنوی پیامبر (ص): بیشترین تنوع با آوردن گزاره‌های تصریحی و ترغیبی از آن اوحدی است. تعداد گزاره‌ها در *خمسه* خواجو به دلیل توصیف، تفصیل جزئیات و افزودن آرایه، بیشتر است. سنایی روی نبی را به روشنایی روز دانسته و بعد از وی، اسفرائینی، هروی، اوحدی و خواجو مطالبی را در این خصوص طرح کرده‌اند. اگر متن سنایی را پیش‌متن بدانیم باقی شاعران به شیوه برگرفتنی از نوع کاربرد کیفی درونی به سبک خود، متن را بیان کرده‌اند. درخصوص وصف موی پیامبر (ص) به تاریکی شب، اثر سنایی پیش‌متن است و افرادی چون اسفرائینی و عماد فقیه به شیوه

کاربردی کیفی درونی به وی نظر داشته‌اند.

۸. شفاعتگری پیامبر (ص) برای امت: سنایی علاوه بر گزاره‌های تصریحی، از گزاره‌های ترغیبی نیز بهره برده است. بیشترین بسامد گزاره‌ها نیز به دلیل تفصیل جزئیات، از آن خوسفی است. اصل مطلب این است که پیامبر (ص) در شب معراج، امت خود را شفاعت کرده. انوار در این مورد، از سنایی تقلید کرده است. مجیر ضمن صحبت از شفاعت، نظر موافق خداوند را نیز بیان کرده است. همین امر در آثار عصامی و عصّار تکرار شده است. اگر اثر مجیر را پیش‌متن بدانیم، نظامی، سگری، ساوجی، عصّار و خوسفی با افزودن اپیزودهای کنشی و آرایه توانسته‌اند در پیش‌متن دگرگونی ایجاد کنند.

۹. اشاره به دو نیم شدن ماه از سوی پیامبر (ص): شاعران در این پی‌رفت، همگی از گزاره‌های تصریحی بهره برده و به حداقل بسامد گزاره‌ها اکتفا کرده‌اند. هروی گفته هر کس به حقیقت دست یابد، ماه را دو نیم می‌کند. اهلی معتقد است در شب معراج هم ماه به دو نیم شد و هم در آسمان گشوده شد، و اردستانی گفته در شب معراج، خم ابروی پیامبر (ص) ماه را به دو نیم کرد. اگر متن هروی را پیش‌متن بدانیم، اهلی با افزودن اپیزود کنشی و اردستانی با افزودن آرایه و شخصیت کمکی، توانسته‌اند متن را گسترش دهند.

۱۰. نزدیکی و خلوت خاص پیامبر (ص) با خداوند: بیشترین تنوع گزاره‌ها مربوط است به امیرخسرو دهلوی و عصامی با گزاره‌های تصریحی و عاطفی؛ و خجندی، شاه نعمت‌الله، خوسفی و هلالی با گزاره‌های تصریحی و ترغیبی. در این میان، بیشترین بسامد کنش‌ها به جهت افزودن کنشگران و آرایه، اشاره به آیات و تفصیل جزئیات، از آن خوسفی است. نظامی می‌گوید: چشمان پیامبر (ص) در شب معراج از بارگاه الهی منحرف نشد. این اندیشه بعد از وی در اشعار عربشاه، خوسفی، شاه داعی، هاتفی و اردستانی تقلید شد. سنایی گفته: پیامبر (ص) به قاب قوسین رسید. این اندیشه نیز بعد از وی، در اشعار مجیر، عراقی، هروی، خواجه، ابن‌عماد، خوسفی و شاه داعی تقلید شد. قوامی اولین شاعری است که به «أو ادنی» اشاره کرده. بعد از وی، عراقی، خواجه، جهان ملک، خجندی، شاه نعمت‌الله، خوسفی، شاه داعی و خیالی این اندیشه را تقلید کرده‌اند. مجیر اشاره کرده است پیامبر (ص) بعد از دیدن خداوند، از ثنای ایشان بازماند. این اندیشه را کمال اصفهانی تقلید کرده است. سنایی به سخن گفتن و سخن شنیدن در محضر خداوند اشاره کرده، مجیر، خواجه، عصامی، ساوجی، عصّار و مکتبی با اندکی تغییر در توصیف، کلام سنایی را تکرار کرده‌اند. سلام شنیدن پیامبر (ص) از خداوند ابتدا در شعر امیرخسرو آمده است. بعد از وی، عصامی و ناصر بخارائی از وی تقلید کرده‌اند. اخسیکتی به رسیدن نبی به خلوت خاص

خداوند اشاره کرده است. سگزی، عصار، عربشاه، ابن عماد و خوسفی این اندیشه را از وی تقلید کرده‌اند. نظامی گفته: در محضر خداوند، تن و جان پیامبر (ص) به اصل خویش بازگشت. همین فکر را امیرخسرو تقلید کرده است. در خصوص مدهوشی پیامبر (ص) در پیشگاه حق، نظامی پیشرو بوده است. امیرخسرو و عظامی این اندیشه را از وی تقلید کرده‌اند. عطار معتقد است در این دیدار، خداوند سرکل را با نبی در میان نهاد. عظامی گفته: پیامبر (ص) احکام را شنید و دیدنی‌ها را دید. ابن عماد گفته: کسی از سرشان آگاه نشد و هلالی معتقد است: در این شب، دُرهای معانی را شنید. تمامی این سخنان، به شیوه تغییر از نوع کاربردی کیفی، برداشتی از سخنان عطار است.

۱۱. بازگشت پیامبر (ص) از معراج، ارمغان آوردن برای مردم و تشریح ماجرای معراج به یاران: هلالی با گزاره‌های تصریحی و ترغیبی، و خاقانی با گزاره‌های تصریحی و تعهدی متنوع‌تر از دیگر شاعران عمل کرده‌اند. عظامی بیشترین بسامد کنش‌ها را به دلیل کاربرد شخصیت‌های کمکی، افزایش اپیزودهای کنشی و تفصیل جزئیات داشته است. خاقانی، امیرخسرو و عظامی گفته‌اند که پیامبر (ص) ماجرای معراج را با افرادی در میان گذاشت. اینجا اثر خاقانی پیش‌متن است؛ امیرخسرو و عظامی، پیش‌متن را به واسطه وصف، افزودن آرایه و کنشگر جدید، و تفصیل جزئیات گسترش داده‌اند. عصار و خوسفی در خصوص براتی که نبی از بارگاه الهی آورده صحبت کرده‌اند. متن خوسفی نسبت به متن عصار (پیش‌متن)، به شیوه برش، کاهش یافته است.

۱۲. سرعت سیر پیامبر (ص): شاعران این پی‌رفت، تنها به آوردن گزاره‌های تصریحی برای مقصود اکتفا کرده و اوحدی با آوردن یک اپیزود کنشی بیشتر، بسامد بیشتری از کنش‌های گفتاری را آورده است. اوحدی گفته این سیر در یک دم اتفاق افتاده؛ سخن ناصر و عصمت بخارائی تقلیدی از اثر اوحدی است.

۱۳. زمان وقوع معراج: تنوع کنش‌ها با تأکید بر گزاره‌های تصریحی و عاطفی و بیشترین بسامد کنش‌ها مربوط به اوحدی است. اوحدی با ایجاد تقابل بین دو مفهوم شب و صبح، و افزودن آرایه توانسته تعداد کنش‌ها را بیشتر کند. در خصوص وقوع معراج در شب، می‌توان پیش‌متن اصلی شاعران را شعر سنایی دانست. شاعران بعد از سنایی، با گشتار کاربردی از نوع کیفی درونی از شعر وی تأثیر گرفته‌اند. ۱۴. مکان شروع معراج: در این پی‌رفت، شاعران تنها به استفاده از گزاره‌های تصریحی بسنده کرده‌اند. بیشترین بسامد گزاره نیز به دلیل توصیف، تفصیل جزئیات و افزودن آرایه از آن عصار است. پیش‌متن در این پی‌رفت، اثر ساوجی است. سلمان معتقد است در شب معراج، نبی از سرای ام‌هانی به سوی لامکان

حرکت کرده. بعد از وی، عصّار، متن را با توصیف، فضاسازی و افزودن آرایه گسترش داده است. در ادامه، خوسفی و مکتبی فقط فضاسازی مبدأ را تغییر داده و روایت را به گونه دیگری طرح کرده‌اند. در اثر خوسفی، پیامبر (ص) مفرش خود را از سرای امّ هانی برگرفته و در اثر مکتبی، جبرئیل سریع به سرای امّ هانی رفته است. اینجا تغییر از نوع کاربردی کیفی درونی را داریم.

۱۵. مقصود آفرینش بودن پیامبر (ص): شاعران تنها به کاربرد گزاره‌های تصریحی بسنده کرده و از حیث بسامد نیز اثر سنایی به جهت افزودن اپیزود و ایجاد تقابل بین دو کنشگر، و اثر خواجه به دلیل اشاره به آیات، بیشترین کنش‌ها را داشته‌اند. پیش‌متن شعر اخسیکتی است که غرض از آفرینش ستارگان و آسمان را نبی دانسته است. این دیدگاه در شعرای متأخر با اندکی تغییر تبعیت شده است. خاقانی، هروی، خواجه و انوار هر دو عالم را در نظر گرفته‌اند، اما خواجه هدف کن فکان را پیامبر (ص) قلمداد کرده است؛ اینجا گشتار کاربردی می‌بینیم از نوع دگرارزشی.

۱۶. سیر انفرادی پیامبر (ص): این پی‌رفت تنها در گزاره‌های تصریحی خلاصه شده و نظامی به دلیل بیان جزئیات بیشتر، افزودن کنشگر و نیز اپیزود، بیش از سایرین به این امر اشاره کرده است. نظامی، مجیر و ساوجی با کاربرد گزاره‌های تصریحی کاملاً با اطمینان معتقدند که این سیر، انفرادی بوده است. نظامی نسبت به مجیر و ساوجی، بسیار مبتکرانه‌تر عمل کرده و واقعه را با بیان جزئیات بیشتر، به یک روایت داستانی شبیه کرده است.

۱۷. مقدمه‌چینی برای معراج: در این پی‌رفت، سنایی و خاقانی با اشاره به گزاره‌های تصریحی و تریغی، و هلالی با اشاره به گزاره‌های تصریحی و عاطفی متنوع‌تر عمل کرده‌اند. بیشترین بسامد کنش‌های گفتاری به دلیل توصیف، افزودن آرایه و افزودن کنشگر مربوط به هلالی است. در این پی‌رفت، دو دسته شاعر داریم: مجیر، عطار، مکتبی و هلالی، معراج را منتسب به شب می‌دانند و نظامی و امیرخسرو در نیمه شب. برگرفتنی امیرخسرو از نظامی کاملاً مشهود است، تنها امیرخسرو بعضی از کلمات را تغییر داده است. درخصوص گروه دیگر که معراج را در شب می‌دانند، متن مجیر را اگر پیش‌متن قلمداد کنیم، عطار و مکتبی مطلب را همان اندازه مطرح کرده‌اند، اما هلالی، متن خویش را با توصیف، تفصیل جزئیات، افزودن آرایه، اتقان کلام با تلمیح به آیات و استفاده از شخصیت‌های کمکی گسترده است.

۱۸. مسیر و منازل معراج: شاعران این پی‌رفت تنها از گزاره‌های تصریحی بهره برده‌اند و بیشترین کنش‌ها به دلیل اشاره به آیه و تفصیل جزئیات، مربوط به مطلع/الأنوار دهلوی است. ناصر بخارائی گفته: «به یک لحظه تا قاب قوسین شد» (بخارائی، ۱۳۵۳، صص. ۴۱۰-۴۱۱) و ساوجی سروده: «چو تیر غمزه

در یک طرفه‌العین / رسید از خوابگه تا قاب قوسین» (ساوجی، ۱۳۴۸، ص. ۶). سلمان، پیش‌متن را با توصیف مبدأ و تشبیه گسترش داده است. امیرخسرو سروده: «از حرم اول که شد اندر خرام / بر گذر قبهٔ بیت‌الحرام - آن حرم قدس چو واپس فکند / نور در اقصای مقدس فکند - جلوه نمود اشهب آن محترم / خانه بخانه ز حرم تا حرم - گنبد دیگر که از آنجا نمود / بر زبر مسجد اقصی نمود» (دهلوی، ۱۳۶۲، صص. ۱۹-۲۲) و سلمان گفته: «چو از بیت‌الحرام احمد سفر کرد / بسوی مسجد الأقصی گذر کرد» (ساوجی، ۱۳۴۸، ص. ۶). سرودهٔ سلمان نسبت به سخن دهلوی (پیش‌متن)، دچار کاهش از نوع برش شده است.

۱۹. بلندهمتی پیامبر (ص) در شب معراج: شاعران این پی‌رفت تنها از گزاره‌های تصریحی بهره برده‌اند. بیشترین کنش‌های این پی‌رفت به جهت تلمیح به آیه و افزودن آرایه، مربوط به کمال اصفهانی است. با دقت در آثار این پی‌رفت، متوجه می‌شویم هیچ شاعری از دیگری تبعیت نکرده است.

۲۰. جایگاه پیامبر (ص) در لامکان: خوسفی علاوه بر گزاره‌های تصریحی از یک گزاره ترغیبی نیز استفاده کرده است. کنش‌های گفتاری در دیوان همین شاعر به دلیل افزودن اپیزود کنشی از سایر شاعران بیشتر است. متن عصامی زمانی را ترسیم می‌کند که نبی از نهمین فلک فراتر رفته و سپس به سوی لامکان تاخته است. این پیش‌متن به شکلی متفاوت‌تر در شمارهٔ افلاک، در اثر ساوجی به شیوهٔ گشتار کاربردی از نوع ارزش‌گذاری مجدد تکرار شده است. پیش‌متن بعدی، متن ناصر بخارائی است که معتقد است نبی یکسره از مکان به لامکان رسیده. این پیش‌متن از سوی خوسفی مورد تقلید قرار گرفته، با این تفاوت که خوسفی این پی‌رفت را با افزودن آرایه گسترده است.

۲۱. حالت پیامبر (ص) قبل از نزول پیام معراج و بعد از ابلاغ آن: متنوع‌ترین و بیشترین کنش‌های این پی‌رفت مربوط به مؤنس/العشاق عربشاه است. هر سه شاعر این پی‌رفت (عربشاه، مکتبی و هلالی) به نوعی به جریان این واقعه در شب اشاره کرده و پیامبر (ص) را در این شب، به معراج تصویر مشتاق کرده‌اند؛ اما هر شاعری این امر را با واژگان خاص خود بیان کرده است.

۲۲. ترک تعلقات از سوی پیامبر (ص) در شب معراج: شاعران این پی‌رفت تنها از گزاره‌های تصریحی بهره برده‌اند و بیشترین کنش‌ها به جهت اشاره به جزئیات بیشتر و افزودن آرایه، مربوط به دیوان اوحدی است. امیرخسرو دهلوی و اوحدی اگرچه به ترک تعلقات اشاره کرده‌اند، اما هر کدام از منظر خود به این مقوله نگرسته‌اند. در این اشعار، جایی برای همانگونی و تراگونگی وجود ندارد.

۲۳. مدح و تحسین پیامبر (ص): شاعران این پی‌رفت تنها از گزاره‌های تصریحی برای بیان مقصود

بهره برده‌اند و بیشترین کنش‌ها به دلیل افزودن آرایه و اپیزودهای کنشی، تفصیل جزئیات و جملات کوتاه مربوط به دیوان اسفراینی است. هیچ یک از شاعران این پی‌رفت، بحثش را از دیگری وام نگرفته است.

۲۴. ناتوانی شعرا از وصف پیامبر (ص) در شب معراج: در این پی‌رفت، متنوع‌ترین و بیشترین کنش‌ها به دلیل افزودن آرایه و آوردن جملات سؤالی مربوط به دیوان هلالی است. تنها مفهومی که در آثار عربشاه و هلالی مشابه است، بیان نوعی ناتوانی است. عربشاه مفهوم ناتوانی را شخصی‌تر بیان کرده است و هلالی در بُعدی وسیع‌تر. اینجا هلالی، متن را دچار ارزش‌گذاری مجدد کرده است.

۲۵. دعا، تفسیر و نتیجه‌گیری شعرا از معراج: در این پی‌رفت، متنوع‌ترین آثار در استفاده از کنش‌های گفتاری مخزن/الأسرار نظامی، دیوان سگزی، دیوان ناصر بخارائی و مثنوی مولوی است که به صورت توأمان از گزاره‌های تصریحی و ترغیبی بهره برده‌اند. بیشترین کنش‌ها به دلیل طرح مباحث اخلاقی و تعلیمی، از آن مثنوی مولوی است. تنها شعر بخارائی است که از حیث مفهومی، به تبعیت از سگزی سروده شده، زیرا هر دو معتقدند دلیل وقوع چنین ماجرای برای نبی این بود که به فکر امت خویش بود؛ این یک تراگونگی به‌شمار می‌آید. به نظر می‌رسد شیوه نمایش مفهوم از سوی بخارائی، متفاوت از شیوه سگزی است. سگزی با جمله‌ای ترغیبی، خطاب قرار دادن پیامبر (ص) با منادای «ای پسر» و تصریح بر انجام کار شفاعت امت از سوی ایشان، مطلب را بیان کرده و بخارائی با استقهامی انکاری به بیان این مقوله پرداخته است. اینجا می‌توان رد پای گشتار کاربردی از نوع کیفی درونی را دید.

۲۶. شماتت افرادی که معراج را منکرند: در این پی‌رفت، متنوع‌ترین کنش‌های گفتاری، از آن مثنوی مولوی است که برای بیان مقصود از گزاره‌های تصریحی و ترغیبی استفاده کرده است. بیشترین کنش‌ها هم به دلیل افزودن اپیزود کنشی مربوط می‌شود به فتوح السلاطین عصامی. با توجه به محتوای این دو اثر، آثاری از برگرفتنی در آن‌ها نمی‌بینیم.

با توجه به آنچه تا به اینجا بیان شد، می‌توان گفت: شاعران بیشتر با استفاده از گزاره‌های تصریحی، ترغیبی و عاطفی به تنوع در بیان مطالب پرداخته‌اند. تنوع‌طلب‌ترین شاعر در انتخاب نوع کنش‌های گفتاری، هلالی است که در هفت پی‌رفت، توانسته از باقی شاعران بهتر عمل کند. از حیث بسامد، خواجه مطالب خود را با تفصیل بیشتری بیان کرده است. آنچه باعث بسامد بالای کنش‌های گفتاری شده عبارت‌اند از: بیان جزئیات و افزودن آرایه (هر کدام ۱۲ مورد)، افزودن اپیزود کنشی (۹ مورد)، توصیف (۶ مورد)، افزودن کنشگران و اشاره به آیه و حدیث (هر کدام ۴ مورد)، طرح مباحث اخلاقی و تعلیمی و ایجاد تقابل بین دو مفهوم یا دو شخصیت (هر کدام دو مورد) و درنهایت، گفت‌وگوسازی و استفاده از شخصیت‌های

کمکی (هر کدام ۱ مورد). در جدول ۲ به نوع برگرفتنگی متون و نوع گشتارها و بسامد و درصدشان اشاره شده است:

جدول ۲. نوع گشتارها، بسامد و درصد هر کدام

Table2. Type of transformations, frequency and percentage of each

ردیف	نوع برگرفتنگی	بسامد	درصد	گشتار	بسامد	درصد	نوع گشتارها	بسامد	درصد
۱	تقلید	۲۲	۴۰.۷۴	-	-	-	-	-	-
۲	تغییر	۳۲	۵۹.۲۵	کاربردی	۱۴	۴۳.۷۵	کیفی درونی	۸	۵۷.۱۴
							ارزش‌گذاری مجدد	۴	۲۸.۵۷
							دگرارزشی	۲	۱۴.۲۸
							افزایش	۱۰	۵۵.۵۵
				کمی	۱۸	۵۶.۲۵	گسترش	۱۰	۵۵.۵۵
							افزون‌سازی	۱	۵.۵۵
							انبساط	۱	۵.۵۵
							کاهش	۶	۳۳.۳۳

شعرا در پی‌رفت‌های ۱۶، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴ و ۲۶ به صورت خلاقانه عمل کرده‌اند و هیچ‌گونه تقلید و تغییری در مباحث ایشان دیده نمی‌شود؛ به عبارتی، ۲۶.۹۲ درصد از معراج‌نامه‌ها کاملاً خلاقانه سروده شده‌اند. از میان مباحثی که شاعران در آن برگرفتنگی داشته‌اند، ۲۲ مورد (۴۰.۷۴ درصد) همان‌گونگی صورت گرفته و ۳۲ مورد (۵۹.۲۵ درصد) تراگونگی. تغییر کمی نسبت به کاربردی بیشتر است. میزان گشتار کاربردی کیفی از نوع درونی نسبت به ارزش‌گذاری مجدد و دگرارزشی بیشتر است. میزان افزایش در شعر شاعران نسبت به کاهش بیشتر و در این خصوص، شاعران بیشتر از مبحث گسترش جهت افزایش کنش‌های گفتاری نسبت به پیش‌متن استفاده کرده‌اند.

سلسله‌اقتباس شاعران در جدول ۳ ارائه شده است:

جدول ۳. پیوستگی شاعران در اقتباس از هم

Table3. Continuity of poets in borrowing from each other

پیش‌متن	پیش‌متن																						
	سناایی	قوامی	اخصیکی	بیلقانی	ج. اصفهانی	خاقانی	نظامی	عطار	ک. اصفهانی	سگری	مولانا	عراقی	هروی	ا. دهلوی	اوحدی	خواجو	عصامی	ن. بخارائی	ساوچی	عصّار	عربشاه	بدر جاجرم	ی
سناایی	بدون اقتباس																						
قوامی	بدون اقتباس																						
اخصیکی	بدون اقتباس																						
بیلقانی																							*
ج. اصفهانی																							*
خاقانی																			*	*			
نظامی																		*	*				
عطار																		*	*				
ک. اصفهانی																		*	*				*
سگری																		*	*	*			
مولانا	بدون اقتباس																						
عراقی																			*	*			*
هروی																		*	*				*
ا. دهلوی														*				*	*	*			*
اوحدی										*								*	*	*			*
خواجو										*								*	*	*	*		*
عصامی										*								*	*	*			*
ن. بخارائی										*								*	*	*			*
ساوچی						*	*			*								*	*	*			*
عصّار						*				*								*	*	*	*		*
عربشاه										*								*	*	*	*		*
بدر جاجرم										*								*	*	*	*		*
ی										*								*	*	*	*		*

هلالی	*					*					*	*		*	*	*	*	*	*
اسفراینی												*	*						*
خوسفی			*	*	*			*				*	*	*	*	*	*	*	*
مکئی			*						*			*	*		*				*
ع. بخارائی					*									*					
اهلی								*											
اردستانی								*				*							
ح. دهلوی								*						*					
سعدی									*										
ابن عماد											*		*		*		*	*	*
خیالی												*	*					*	*
شاه داعی												*	*	*	*			*	*
عماد فقیه												*	*						*
هاتفی												*	*	*	*	*			
فرغانی														*					
مرقی														*					
انوار																	*	*	*
جهان ملک																			*
خجندی																			*
شاه نعمت‌الله																			*

با توجه به جدول بالا، خاقانی و سنایی با داشتن ۱۷ شاعر تابع، بیشترین تأثیر را بر شاعران بعد از خود، در موضوع معراج داشته‌اند. بعضی شاعران به رغم اینکه اثر خودشان پیش‌متن سایر آثار قرار گرفته، اما خودشان تحت تأثیر هیچ شاعر دیگری نبوده‌اند؛ از جمله سنایی، قوامی، اخسیکتی و مولانا. از شاعران متأخر بسیار کم‌تر برگرفتنی صورت گرفته و در مواردی که این اتفاق افتاده، شاعر تابع حتماً به شعرای متقدم نیز وصل شده است.

۵. نتیجه

در مقاله حاضر، با فرض وجود رابطه بینامتنی میان معراج‌نامه‌های قرن پنجم تا دهم هجری، به بررسی اقتباس در روایت این آثار با رویکرد کنش‌گفتار سرل و بیش‌متنیت ژنت پرداختیم. بررسی‌ها نشان داد

شاعران این آثار بیشتر از گزاره‌های تصریحی، ترغیبی و عاطفی استفاده کرده‌اند. گزاره‌های ترغیبی برای ترغیب روایت‌شنو به شنیدن ماجرای معراج بوده و گزاره‌های عاطفی حالات پیامبر (ص) و همراهانش را در این سفر به تصویر می‌کشند. کاربرد بیش از حد گزاره‌های تصریحی هم حاکی از اعتقاد راسخ شاعران به وقوع چنین رویدادی در صدر اسلام بوده است.

در این آثار، ۲۶ پی‌رفت مشابه استخراج شد. بیشترین کاربرد گشتارها، از نوع کمی بوده و هر چه از آثار متقدم به سوی آثار متأخر می‌آییم، کنش‌های گفتاری پی‌رفت‌ها افزایش می‌یابد. عوامل این امر عبارت‌اند از: بیان جزئیات بیشتر، افزودن آرایه و اپیزود کنشی، توصیف، افزودن کنشگران، اشاره به آیه و حدیث، طرح مباحث اخلاقی و تعلیمی، ایجاد تقابل بین دو مفهوم یا دو شخصیت، گفت‌وگوسازی و استفاده از شخصیت‌های کمکی. متنوع‌ترین گزاره‌ها را هلالی به کار برده و بیشترین کنش‌ها را خواجه به جهت تفصیل جزئیات، سنایی و خاقانی بیشترین شاعر تابع را داشته و آثارشان پیش‌متن سایر شاعران بوده است.

اگر بخواهیم شاعران مورد بحث این مقاله را از حیث سیر برگرفتگی دسته‌بندی کنیم می‌توانیم به ۲ دسته تقسیم کنیم: ۱) شاعرانی که مبدع هستند و برگرفتگی مفهومی از هیچ شاعر دیگری ندارند؛ مانند سنایی، قوامی، اخسیکتی و مولانا؛ ۲) دسته دیگر، شاعرانی هستند که از شاعران دسته اول تقلید کرده‌اند. دسته دوم خود به چند شاخه قابل تقسیم است: الف. شاعری چون سعدی که تنها به مولانا نظر داشته است؛ ب. شاعرانی چون بیلقانی، جمال‌الدین و کمال‌الدین اصفهانی، امیرخسرو دهلوی، اوحدی، عصامی، ساوجی، بدرجاسری، اسفراینی، مکتبی و عماد فقیه که مستقیماً به سنایی نظر داشته‌اند؛ ج. دسته دیگر شاعرانی چون خاقانی، سگری، هروی، عربشاه و عصار هستند که از اخسیکتی پیروی کرده‌اند؛ د. دسته چهارم شاعرانی چون جهان ملک خاتون، خجندی، شاه نعمت‌الله و خیالی هستند که به قوامی نظر داشته‌اند. ه. دسته آخر شاعرانی هستند که با واسطه قوامی و اخسیکتی، در نهایت برگرفتگی ایشان به سنایی می‌رسد؛ مانند عراقی، خواجه، هلالی، خوسفی، ابن عماد، شاه داعی و انوار.

۶. پی‌نوشت‌ها

۱. اختصار روایت معراج در نخستین معراج‌نامه مکتوب، حدیث‌الأسرار و المعراج ابن عباس این چنین است: در خانه ام‌هانی دختر ابی‌طالب به اسم فاخته بودم که معراج در دومین شب و در بیست و هفتم رجب سال هشتم بعثت اتفاق افتاد. فاطمه زهرا در آن زمان نه سال داشت. نیمه شب کسی بر در کوبید. فاطمه در را گشود و

جبرئیل را دید که دو بال سبزش مشرق و مغرب را پوشانده و بر پیشانی‌اش نوشته شده بود لاإله إلا الله و اعلام کرد که به دنبال پیامبر خدا آمده است. پیامبر لباس بر تن می‌کند، با جبرئیل همراه می‌شود و جبرئیل به او می‌گوید که امشب با پروردگارت مناجات خواهی کرد. پیامبر همراه با جبرئیل به سوی صحرا روان می‌شود و ناگهان براق را می‌بیند. بر براق سوار می‌شود و میان آسمان و زمین به راه می‌افتد. به صداهای مسیر گوش نمی‌دهد و به راهش ادامه می‌دهد. ناگهان خود را در بیت‌المقدس می‌بیند. آنجا شیر می‌نوشد و مقام عابدان و ملائکه تسبیح‌کننده را می‌بیند. آسمان‌ها را طی می‌کند و در هر آسمان، با پیامبران آنجا دیدار می‌کند. در آسمان هفتم با فرشتگان دیدار می‌کند. بعد از رسیدن به حجاب حضرت الهی، به امر خداوند حجاب میان خدا و پیامبر برداشته می‌شود. خداوند با حیبش سخن می‌گوید. پیامبر در این دیدار برای امتش شفاعت می‌کند. بعد از پایان سفر، ایشان همراه جبرئیل به مکه باز می‌گردد. هنگام صبح قومش را از ماجرای این شب آگاه کرده و به رحمت خداوند بشارت می‌دهد (ابن عباس، ۱۴۰۷ق).

2. Gerard Genette

3. John Searle

۴. آثار مورد بررسی این مقاله عبارت‌اند از: *حدیقه‌الحقیقه سنایی*، *دیوان اشعار حسن غزنوی*، *دیوان اشعار صابر ترمذی*، *دیوان اشعار انوری*، *دیوان اشعار قوآمی*، *دیوان اشعار اخسیکتی*، *دیوان اشعار بیلقانی*، *دیوان اشعار جمال اصفهانی*، *دیوان اشعار فاریابی*، *دیوان اشعار خاقانی*، *مخزن‌الأسرار نظامی*، *منطق‌الطیر عطار*، *دیوان اشعار کمال اصفهانی*، *دیوان اشعار سگزی*، *دیوان اشعار فرید اسفراینی*، *دیوان اشعار مرقی*، *مثنوی مولانا*، *مونس‌الأحرار بدرجاجرمی*، *دیوان اشعار عراقی*، *بوستان سعدی*، *دیوان اشعار فرغانی*، *دیوان اشعار حسن کاشانی*، *کنز‌الرموز حسینی هروی*، *گلشن راز شبستری*، *مطلع‌الأنوار امیرخسرو دهلوی*، *دیوان اشعار حسن دهلوی*، *دیوان اشعار اوحدی*، *خمسه خواجو*، *فتوح‌السلطانین عصامی*، *دیوان اشعار ابن یمین*، *دیوان اشعار عماد فقیه*، *دیوان اشعار ناصر بخارائی*، *جمشید و خورشید ساوجی*، *مهر و مشتری عصا*، *دیوان اشعار جهان ملک خاتون*، *دیوان اشعار حافظ*، *مونس‌العشاق عربشاه*، *روضه‌المحبین ابن عماد خراسانی*، *دیوان اشعار کمال خجندی*، *کلیات اشعار انوار*، *دیوان اشعار عصمت بخاری*، *دیوان اشعار خوسفی*، *کلیات اشعار شاه داعی*، *لیلی و مجنون مکتبی*، *دیوان اشعار هلالی*، *تمرنامه هاتفی*، *کلیات اشعار اهلی*، *دیوان اشعار اردستانی* و *دیوان اشعار خیالی*.

۵. دو فوشه کور در مقاله «روایات معراج در آثار نظامی» (۱۳۷۰)، جبرائیلی در پایان‌نامه بررسی و مقایسه معراج‌نامه‌های نظامی و جامی به لحاظ شکل (۱۳۹۰)، جوهرچی در پایان‌نامه بررسی و تحلیل ساختار ادبی مدح و معراج پیامبر (ص) در متون منظوم فارسی تا پایان قرن ششم (۱۳۹۰).

6. hypertextuality	26. transmodalization
7. transtextualite	27. revaluation
8. intertextuality	28. devaluation
9. paratexuality	29. transvaluation
10. metatextuality	30. intermodalization
11. architextuality	31. intelmodalization
12. localization	32. evitarra
13. hypertexte	33. citamar
14. hypotexte	34. Astin
15. transformation	35. locutionary act
16. quantitative transformation	36. illocutionary act
17. pragmatic transformation	37. prelocutionary art
18. excision	38. performative
19. concision	39. representative act or assertive
20. digest	40. directive acts
21. extension	41. expressive acts
22. expansion	42. commissive acts
23. amplification	43. declaration acts
24. transvlution	44. J. Vershueren
25. transmotivation	

۷. منابع

- قرآن کریم. (۱۳۹۲). ترجمه ح. انصاریان. تهران: تلاوت.
- ابن عباس، ع. (۱۴۰۷ ق). حدیث الإسراء و المعراج. بیروت: لبنان.
- اخسیکتی، ا. (۱۳۳۷). دیوان اثیرالدین اخسیکتی. تهران: رودکی.
- اردستانی، پ. (۱۳۷۶). دیوان پیرجمال اردستانی. تهران: روزنه.
- اسفراینی، ف. (۱۳۸۱). دیوان فرید اصفهانی (اسفراینی). تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- اصفهانی، ا. (۱۳۴۸). دیوان خلاق المعانی ابوالفضل کمال الدین اسمعیل اصفهانی. تهران: انتشارات کتابفروشی دهخدا.
- اصفهانی، ا. (۱۳۴۰). کلیات اوحدی اصفهانی معروف به مراغی. تهران: امیرکبیر.
- اصفهانی، ج. (۱۳۲۰). دیوان کامل استاد جمال الدین محمد بن عبدالرزاق. تهران: ارمغان.
- امیرحسینی هروی، ر. (۱۳۷۱). مثنوی های عرفانی امیرحسینی هروی (کنز الرموز، زاد المسافرین، سی نامه). انتشارات دانشگاه تهران.

- انوار، ق. (۱۳۳۷). کلیات قاسم انوار. تهران: کتابخانه سنائی.
- انوری، م. (۱۳۶۴). دیوان اشعار. تهران: مؤسسه انتشارات سگه – پیروز.
- اهلی شیرازی، م. (۱۳۴۴). کلیات اشعار مولانا اهلی شیرازی. تهران: سنائی.
- بخارائی، ع. (۱۳۶۶). دیوان عصمت بخارائی. تهران: تالار کتاب.
- بخارائی، ن. (۱۳۵۳). دیوان اشعار ناصر بخارائی. تهران: انتشارات بنیاد نیکوکاری نوریانی.
- بلخی، ج. (۱۴۰۰). مثنوی معنوی، دفتر اول و سوم و چهارم و ششم. تهران: هرمس.
- بیلقانی، م. (۱۳۵۸). دیوان مجیرالدین بیلقانی. تهران: انتشارات مؤسسه تاریخ و فرهنگ ایران.
- پایا، ع. (۱۳۸۳). فلسفه تحلیلی؛ مسائل و چشم‌اندازها. تهران: طرح نو.
- پنجه‌باشی، ع. (۱۳۸۹). ده‌نامه‌سرایی و تصحیح مثنوی روضه‌المحبین ابن عماد خراسانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت معلم سبزوار.
- ترمذی، ص. (۱۳۳۱). دیوان اشعار. تهران: خاور.
- جاجرمی، م. (۱۳۳۷). مونس الاحرار فی دقائق الاشعار. تهران: اتحاد.
- چاوشیان، ح. (۱۳۸۷). زبان‌شناسی و تحلیل گفتمان. مجله ادب‌پژوهی، ۴، ۱۳۹-۱۳۱.
- حافظ شیرازی، خ. (۱۳۶۲). دیوان حافظ. تهران: خوارزمی.
- خاقانی شروانی، ح. (۱۳۳۷). دیوان حسن‌العجم افضل‌الدین ابراهیم بن علی خاقانی شروانی. تهران: مروی.
- خجندی، ک. (۱۳۷۲). دیوان اشعار. تهران: انتشارات ما.
- خواجوی کرمانی، ک. (۱۳۷۰). خمسه خواجوی کرمانی. کرمان: دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- خوسفی، م. (۱۳۶۶). دیوان محمدبن حسام خوسفی، مشهد: اداره کل حج و اوقاف و امور و خیریه استان خراسان.
- خیالی بخارایی، ا. (۱۳۵۲). دیوان خیالی بخارایی. تهران: انتشارات مؤسسه تاریخ و فرهنگ ایران.
- دهلوی، ا. (۱۳۶۲). خمسه امیرخسرو دهلوی. تهران: شقایق.
- دهلوی، ح. (۱۳۵۲). دیوان حسن سجزی دهلوی. حیدرآباد دکن: مکتبه ابراهیمی.
- ساوجی، س. (۱۳۴۸). مثنوی جمشید و خورشید. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- سعدی، م. (۱۳۶۳). بوستان. تهران: خوارزمی.
- سنایی غزنوی، ا. (بی‌تا). حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه. تهران: چاپخانه سپهر.

- سهروردی، ش. (۱۳۷۰). *مونس العشاق سروده عمادالدین عربشاه یزدی*. اسلام‌آباد: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان.
- سیف فرغانی، ا. (۱۳۶۴). *دیوان اشعار*. تهران: فردوس.
- شاه داعی شیرازی، ن. (۱۳۳۹). *کلیات شاه داعی شیرازی*، جلد ۱ و ۲. تهران: کانون معرفت.
- شبستری، م. (۱۳۸۶). *گلشن راز*. تهران: زوآر.
- شیرازی، ج. (۱۳۷۴). *دیوان اشعار*. تهران: زوآر.
- ظهیر فاریابی، ط. (۱۳۸۱). *دیوان اشعار*. تهران: قطره.
- عصّار تبریزی، ش. (۱۳۷۵). *مهر و مشتری*. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- عصامی، ع. (۱۹۴۸). *فتوح السلاطین*، مدراس: دانشگاه مدراس.
- غزنوی، ح. (۱۳۲۸). *دیوان سید حسن غزنوی*، تهران: اساطیر.
- فریومدی، ا. (بی‌تا). *دیوان اشعار ابن یمین فریومدی*. تهران: سنائی.
- قوامی رازی، ش. (۱۳۳۴). *دیوان شرف‌الشعراء بدرالدین قوامی رازی*. تهران: چاپخانه سپهر.
- کاشی، ک. (۱۳۸۸). *دیوان حسن کاشی*. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- کرمانی، ع. (۱۳۴۸). *قصاید و غزلیات خواجه عمادالدین علی فقیه کرمانی*. تهران: تهران اکونومیست.
- کرن، ف. (۱۳۹۶). *تصحیح دیوان سراج‌الدین سگزی*. رساله دکتری. دانشگاه تهران.
- کوهبانی کرمانی، ن. (۱۳۹۱). *دیوان اشعار*. تهران: نگاه.
- مرادی‌مقدم، م. و قنسولی، ب. (۱۳۹۰). *تطبیق ویژگی‌های متنی و فرامتنی در اقتباس. جستارهای زبانی*، ۴، ۲۱۵-۲۳۴.
- مرقی کاشانی، ا. (بی‌تا). *دیوان حکیم افضل‌الدین محمد مرقی کاشانی (بابا افضل)*. تهران: اداره فرهنگ و هنر کاشان.
- مکتبی شیرازی (بی‌تا). *لیلی و مجنون مکتبی شیرازی*. تهران: مطبوعه اطلاعات.
- نظامی گنجوی، ج. (۱۳۱۳). *مخزن‌الاسرار*. تهران: ارمغان.
- نیشابوری (عطار)، ف. (۱۳۹۲). *منطق‌الطیر*. تهران: سخن.
- هاتفی خرجردی، ع. (۱۹۵۸). *تصنّفنامه*. هند: مدارس.

- هلالی جغتایی، ب. (۱۳۶۸). *دیوان هلالی جغتایی*. تهران: سنایی.
- همدانی عراقی، ف. (بی تا). *کلیات شیخ فخرالدین ابراهیم همدانی متخلص بعراقی*. تهران: انتشارات کتابخانه سنایی.

References

- Ahli Shirazi, M. (1965). *General poetries of Molana Ahli Shirazi*. Sanaii. [In Persian].
- Akhsikati, A. (1958). *Divan-e-Asir-o-Din Akhsikati*. Rudaki. [In Persian].
- Allen, G. (2001). *Intertextuality*. Routledge
- Amir Hoseini Heravi, R. (1992). *Mystic Masnavi by Amir Hoseini Heravi (Kanz-o-Romoz, Zad-ol-Mosaferin, Si-Nameh)*. Tehran University Press. [In Persian].
- Ansarian, H. (trans) (2013). *Quran*. Talavat. [In Persian].
- Anvar, Gh. (1958). *Generalities of Ghasem Anvar*. Sanaee. [In Persian].
- Anvari, M. (1985). *Divan of poetries*. Sekke-Piroz Press. [In Persian].
- Ardestani, P. (1997). *Divan of Pir Jamal Ardestani*. Rowzaneh. [In Persian].
- Assar Tabrizi, Sh. (1996). *Mehr and Moshtari*. Allameh Tabatabaai University Press.
- Balkhi, J. (2021). *Masnavi Ma`navi*. Hermes. [In Persian].
- Beylaghani, M. (1979). *Divan of Mojir din Beylaghani*. Tarikh-va-Farhang-e-Iran.
- Bokharaie, A. (1987). *Divan of Esmat Bokharaie*. Talar-e-Ketab. [In Persian].
- Bokharaie, N. (1974). *Divan of poetries of Naser Bokharaie*. Bonyad-e-Nikookari-ye-Nooriyani Press. [In Persian].
- Chavoshiyan, H. (2008). Linguistics and discourse analysis. *Adab Pazhoohi Journal*, 4, 131-139. [In Persian].
- Dehlavi, A. (1983). *Khamse-ye-Amir Khosrow Dehlavi*. Shaghayegh. [In Persian].
- Dehlavi, H. (1973). *Divan of Hasan Sajzi Dehlavi*. Maktabe-ye-Ebrahimiye. [In Persian].
- Ebn-e-Abbas, A. (1986). *Hadis-ol-Esra`-Valme`raj*. Lebanon. [In Arabic].
- Esami, A. (1948). *Conquests of kings*. Medras University. [In Arabic].
- Esfahani, A. (1961). *Generalities Ohadi-ye-Esfahani known as Maraghi*. Amir-Kabir

- Press. [In Persian].
- Esfahani, A. (1969). *Divan of Khallagh-ol-Ma`ani Abolfazl Kamal-o-Din Esfahani*. Dehkhoda Press. [In Persian].
  - Esfahani, J. (1941). *Divan of kamel-e-ostad Jamal-o-Din Mohammad ebne Abd-o-Razzagh*. Armaghan. [In Persian].
  - Esfaraini, F. (2002). *Divan of Farid Esfahani (Esfaraini)*. Anjoman-e-Asar-va-Mafakher-e-Farhangi. [In Persian].
  - Faryumadi, A. (n.d.). *Divan of poetries of Ebn-e-Yamin Faryumady*. Sanaii. [In Persian].
  - Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in second degree* (translated into Farsi by Channanewman & Calude Doubinsky). University of Nebraska press.
  - Ghavvami Razi, Sh. (1955). *Divan of Sharaf-o-Shoara Badr-o-Din Gavvami Razi*. Sepehr. [In Persian].
  - Ghaznavi, H. (1949). *Divan of Seyyed Hasan Ghaznavi*. Asatir Press. [In Persian].
  - Green, K., & LeBihan, J. (1991). *Critical theory and practice: A course book*. Routledge. [In Persian].
  - Green, K., & LeBihan, J. (1991). *Critical theory and practice: A course book*. Routledge. [In Persian].
  - Hafez Shirazi, Kh. (2003). *Divan Hafez*. Kharazmi. [In Persian].
  - Hamedani Eraghi, F. (n.d.). *Generalities of Fakhr-o-Din Ebrahim Hamedani*. Sanaii. [In Persian].
  - Hatefi Khorjerdi, A. (1958). *Tamurname*. Medras. [In Persian].
  - Helali Joghataie, B. (1989). *Divan Helali Joghataie*. Sanaii. [In Persian].
  - Jajarmi, M. (1958). *Munes-ol-Ahrar fi Daghaegh-ol-Ash`ar*. Ettehad. [In Arabic].
  - Karn, F. (2017). *Correction of Divan Seraj-o-Din Sagzi*. PhD thesis. Tehran University. [In Persian].
  - Kashi, K. (2009). *Divan Hasan Kashi*. Library, museum and documentation center of the Islamic Council. [In Persian].

- Kermani, A. (1969). *Sonnets of Khaje Emad-o-Din Ali Faghieh Kermani*. Economist Tehran. [In Persian].
- Khaghani, H. (1958). *Divan of Hassan-ol-Ajam Afzal-o-Din Ebrahim-Ebn-Ali Khaghani Sharvani*. Marvi. [In Persian].
- Khajoo Kermani, K. (1991). *Poetries of Khajoo-ye-Kermani*. Kerman Shahid Bahonar University. [In Persian].
- Khiyali Bokharaie, A. (1973). *Imagination Divan of Bokharaie*. Publications of the Institute of History and Culture of Iran. [In Persian].
- Khojandi, K. (1993). *Divan of poetries*. Ma Press. [In Persian].
- Khoosfi, M. (1987). *Divan Mohammad-ebn-Hesam Khoosfi*. General Department of Hajj and Awqaf and Affairs and Charity of Khorasan Province. [In Persian].
- Koohbani Kermani, N. (2012). *Divan of poetries*. Negah. [In Persian].
- Maktabi Shirazi. (n.d.). *Laili and Majnoon Shirazi Maktabi*. Ettelaat Press.
- Marghi Kashani, A. (n.d.). *Divan of Maraghi Kashani*. Kashan Culture and Art Department. [In Persian].
- Morady Moghaddam. M., & Ghonsooly, B. (2011). A comparison of local and global features in adaptation. *Linguistic Essays Journal*, 3, 215-234. [In Persian].
- Neyshaboori (Attar), F. (2013). *Mantegh-al Teyr*. Sokhan. [In Persian].
- Nezami Ganjavi, J. (1934). *Makhzan-al Asrar*. Armaghan. [In Persian].
- Panje Bashi, A. (2010). *Ten letters and corrections of Masnavi-ye-Rowzat-ol-Mohebbin*. MA thesis, Sabzevar University. [In Persian].
- Paya, A. (2004). *Analytical philosophy of topics and perrspetives*. Tarh-e-Now. [In Persian].
- Sa`di, M. (1984). *Bustan*. Kharazmi. [In Persian].
- Sanaii Ghaznavi, A. (n.d.). *Hadīqat al-Haqīqah wa sharīhat at-tariqah*. Sepehr.
- Savaji, S. (1969). *Masnavi Jamshid-o-Khorshid*. Bongah-e-Tarjome-o-Nashr-e-Ketab.
- Searl, J., & Simpson, P. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*.

Cambridge University Press.

- Seyf Farghani, A. (1985). *Divan of poetries*. Ferdows. [In Persian].
- Shabestari, M. (2007). *Golshan Raz*. Zavvar. [In Persian].
- Shah Daei Shirazi, N. (1960). *Generalities of Shah Daei Shirazi*. Kanun Ma`refat. [In Persian].
- Shirazi, J. (1995). *Divan of poetries*. Zavvar. [In Persian].
- Sohrevardi, Sh. (1991). *Friends of lovers by Emad-o-Din Arabshah Yazdi*. Persian Research Center of Iran and Pakistan [In Persian].
- Termazi, S. (1952). *Divan of poetries*. Khavar. [In Persian].
- Verschueren, J. (2003). *Understanding pragmatics*. London.
- Zahir Faryabi, T. (2002). *Divan of poetries*. Ghatreh. [In Persian].